

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

O.E.Toshmurodov	
Yosh kurashchilarning harakat ko'nikmalarini shakllantirishda tayanch-harakat apparati harakatchanligini rivojlantirish metodikasi	107
J.M.Hamrakulov	
“Tutorlik faoliyati asoslari” fanini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llash.....	114
D.S.Abdugodirov	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-kreativ kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik-pedagogik jihatlari	117
R.A.Jo'rayeva, M.A.Hojiyeva	
Bo'lajak filolog-mutaxassislarining lingvistik kompetentligini rivojlantirish va takomillashtirish – malakali mutaxassislar tayyorlash omili	120
G.I.Otaboyeva, Z.G.Mamataliyeva	
Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining gender madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda texnologik yondashuv	123
O.X.Rashidova	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limini muammoli vaziyatlar asosida tashkil etish	126
Z.D.Rasulova	
Talabalarning kreativ kompetentligini rivojlantirishda ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish	131
H.Э.Юлдашева	
Эффективные формы и методы развития профессиональной компетентности учителей физического воспитания	136
Е.М.Любимова, А.И.Кудряшова, М.К.Ахмадалиева, К.Д.Патидинов	
Обучение цифровым инструментам и ресурсам студентов - бакалавров педагогического образования	139
Sh.G'.Xasanov	
Bo'lajak o'qituvchilarning kollaborativ yondashuv asosida pedagogik intensiyalarini rivojlantirish modeli	145
M.I.Ne'matov	
Bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari.....	152
I.X.Turdiboyev	
Bo'lajak kimyo o'qituvchilarini xalqaro baholash tadqiqotlariga tayyorlash bo'yicha ayrim mulohazalar	160
	IQTISODIYOT
X.X.Бозаров	
Совершенствование научно-методических основ развития малого бизнеса в условиях инновационной экономики	164
	FALSAFA
N.S.Badridinova	
XVII – XVIII asrlarda Movarounnahrda falsafiy va tasavvufiy qarashlar	171
B.B.Dehqonov	
Bahouddin Naqshbandning inson kamoloti haqidagi qarashlari.....	175
O.R.Sultonova, S.S.Sadullayev	
Qishloq yoshlarini iqtisodiyot tafakkurini shakllantirishda raqamli iqtisodiyotning o'rni va ahamiyati	180
I.J.Jabborov	
Shayx Najmiddin Kubro ruboiylarida ishq falsafasi	184
G.N.Navro'zova	
Xoja Ahror Valiy o'zlikni anglash xususida: qiyosiy-falsafiy tahlil	187
M.E.Xujamov	
Yangilanayotgan O'zbekistonda ilmiy-axloqiy qadriyatlarning barkamol avlodni tarbiyalashdagi o'rni.....	191
F.A.Ibroximov	
Fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda aholi huquqiy madaniyatining ahamiyati	197

UO'K: 37.035

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA ETNOPEDAGOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ****PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES OF ETHNO-PEDAGOGICAL CULTURE DEVELOPMENT IN FUTURE TEACHERS****Ne'matov Mashxurbek Inomjon o'g'li**

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Farg'ona filiali Jismoniy tarbiya, sport nazariyasi va uslubiyati kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarda etnopedagogik madaniyatni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Maqola etnopedagogik madaniyatni rivojlantirish uchun ta'lim jarayonida foydalanilishi mumkin bo'lgan turli pedagogik usullar va yondashuvlarni ko'rib chiqadi. Bo'lajak o'qituvchilarning milliy qadriyatlar va madaniyatni chuqurroq tushunishlari uchun ta'lim jarayonida qanday imkoniyatlar mavjudligi, shuningdek, ushbu imkoniyatlardan qanday foydalanish mumkinligi haqida ma'lumot beradi.

Аннотация

В данной статье анализируются педагогические возможности развития этнопедагогической культуры у будущих учителей. В статье рассматриваются различные педагогические методы и подходы, которые можно использовать в образовательном процессе для развития этнопедагогической культуры. В нем представлена информация о том, какие возможности существуют в образовательном процессе для более глубокого понимания студентами национальных ценностей и культуры, а также о том, как эти возможности можно использовать.

Abstract

This article analyzes the pedagogical possibilities of developing ethno-pedagogical culture in future teachers. The article considers various pedagogical methods and approaches that can be used in the educational process for the development of ethno-pedagogical culture. It provides information about what opportunities exist in the educational process for students to gain a deeper understanding of national values and culture, as well as how these opportunities can be used.

Kalit so'zlar: Etnopedagogika, pedagogik imkoniyatlar, milliy qadriyatlar, ta'lim jarayoni, madaniyat, bo'lajak o'qituvchilar, ta'lim texnologiyalari, milliy madaniyat, o'quv materiallari, pedagogik usullar.

Ключевые слова: Этнопедагогика, педагогические возможности, национальные ценности, образовательный процесс, культура, будущие учителя, образовательные технологии, национальная культура, учебные материалы, педагогические методы.

Key words: Ethnopedagogy, pedagogical possibilities, national values, educational process, culture, future teachers, educational technologies, national culture, educational materials, pedagogical methods.

KIRISH

Etnopedagogika milliy va madaniy merosni yosh avlodga yetkazish, saqlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu fan milliy qadriyatlarni o'rganish, ularga asoslangan ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish va ta'lim jarayonida qo'llashni maqsad qiladi. Etnopedagogik madaniyatni rivojlantirish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar va tajribalar mavjud bo'lsa-da, bo'lajak o'qituvchilarda bu madaniyatni rivojlantirish uchun yangi pedagogik imkoniyatlar va usullar zarur.

Pedagogik imkoniyatlar ta'lim jarayonida o'quvchilarga milliy qadriyatlarni o'rgatish va rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada etnopedagogik madaniyatni rivojlantirish uchun mavjud pedagogik imkoniyatlar va usullar ko'rib chiqiladi. Ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarni o'rgatishda foydalanish mumkin bo'lgan metodologiyalar, texnologiyalar va pedagogik yondashuvlar haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Zamonaviy pedagogika yosh avlodni tarbiyalash jarayonida turli texnikalarni qo'llaydi. Bu ta'lim samaradorligini oshiradi. Ajdodlarimiz ko'p yillar davomida bo'lajak o'qituvchilarni

tarbiyalashning asosiy qarashlari, g'oyalari va yo'nalishlarini ishlab chiqishdi. Etnopedagogika kabi ilm-fanning asosini tashkil etadigan bu prinsiplar.

Har bir tarixiy shakllangan jamiyatda bo'lajak o'qituvchilarning tarbiyalash jarayoni haqidagi fikrlari rivojlangan. Etnopedagogika fanning yosh avlodga o'z qadr-qimmatini o'rgatadigan yo'nalishdir. Shu sababli, bu yondashuv bolalarning o'z davrlarining eng qadimgi davrlaridan boshlab o'zlarining madaniy qadriyatlarini haqida bilishga imkon beradi. Turli ta'lim muassasalarida faol foydalanilmoqda.

Bo'lajak o'qituvchilarni qiziqtiradigan keng tarqalgan yondashuv, shuningdek, nostandart ta'lim usullari. Bunday holda, yangi bilimlar juda tez olinadi.

Etnopedagogika — ma'lum bir millatning tarixiy tajribasini qo'llaydigan pedagogika fanining bir bo'limi. U o'tgan avlodlarning yosh avlodni tarbiyalash masalalari bo'yicha fikrlarini o'rganmoqda. Shu bilan birga, oila, hayot, millat va millatga katta e'tibor qaratilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mamlakatimizning ta'lim maskani madaniy, tarixiy qadriyatlar xilma-xilligini farq qiladi. Ko'pgina etnik guruhlar o'z xususiyatlariga ega. Shuning uchun ta'lim bunday xususiyatlarni hisobga oladi. Barcha guruhlardagi urf-odatlar bir xil emas. Lekin har bir madaniyatning qalbida bir xil asosiy tushunchalar va maqsadlar yotadi. O'qituvchilarning vazifasi — bolalarni tarixiy tajribaning o'ziga xos yo'nalishini emas, balki ko'plab tarixiy, madaniy an'analar, an'analar, qo'shiqlar va hikoyalarga ega bo'lgan mohiyatni o'rganishdir. Bu bizga umumiy qadriyatlar, fikr va tushuncha tamoyillari asosida jamiyat bilan o'zaro munosabatlarga kiradigan insonni tarbiyalashga imkon beradi.

Zamonaviy texnologik taraqqiyot sharoitida, bu har bir kishiga o'ziga berilgan tarixiy qadriyatlar bilan bog'lanishiga imkon beradi.

Etnopedagogika - etnik guruhlarining ta'lim tarbiya borasidagi tajribalari, oila, urug', avlod, millatning qadimiy qadriyatlariga ma'naviy, botiniy va zohiriy qarashlari haqidagi fandir.[1; 7-bet]

Etnopedagogika, xalq pedagogikasi tushunchalari sinonimiy emas. Tadqiqot fanining ajdodi ajdodlarimizning tarixiy yutuqlariga alohida e'tibor qaratib, ularning ta'lim olishida oddiy, ammo samarali mantiqiylikni qo'llaydi.

Turli tadqiqotchilar tomonidan etnopedagogika obyekti va mavzusi biroz boshqacha tarzda aniqlanadi. Shunday qilib, E.Xakimovning fikricha, ushbu sohaning obyekti o'quv jarayoni. Tadqiqot mavzusi etnopedagogik bilimlarni o'zlashtirishning o'ziga xos va o'ziga xos jarayonlaridir.

Pesdemkovskaya G.V, ilmiy pedagogika kabi zamonaviy yo'nalishlar zamonaviy bilim va tadqiqot natijalariga asoslanganligini aytadi. Odamlarning yondashuvi, kundalik bilimlarning poydevorini oladi. Shuning uchun u etnopedagogikani o'rganishda obyektini xalq madaniyati deb hisoblash kerak, deb hisoblaydi. Ushbu an'anaviy ta'lim to'g'risida ilmiy ma'lumotlar yo'q. Pesdemkovskaya G.V ga ko'ra, etnopedagogika masalasi juda keng ijtimoiy ma'noga ega. Bu an'anaviy xalq ta'limi tizimidan iborat.

G.N. Volkov, etnopedagogika obyekti xalq madaniyati va pedagogikasini tanlaydi. Tadqiqot mavzusi oiladagi axloqiy tajribani, etnik ijodkorlik orqali, jamiyatdagi so'zlarni, hikoyalarni, jumboqlarni, qo'shiqlarni va hokazolarni o'z ichiga oladi.

Etnopedagogikani o'rganish jarayonida aniq maqsad va vazifalar belgilangan. Ularni bilish, bu ilm-fanning mohiyatini yanada chuqurroq o'rganishingiz mumkin.

Etnopedagogikaning maqsadi yosh avlodga o'z qadriyatlarini, fuqarolik ongini, uning asosiy tamoyillari xalqimiz hayoti davomida ishlab chiqilgan tizimni o'rgatishdan iborat.

Mamlakatimizda istiqomat qiluvchi turli xalqlarning an'analarini o'quv jarayoniga tatbiq etish ustuvor vazifa hisoblanadi. Ijodiy ilhom turli faoliyat sohalarida qo'llanilishi mumkin. Etnopedagogika bolalarning qobiliyatlarini rivojlantiradi, o'zlarini ifodalash va iste'dodini rag'batlantiradi.

Ushbu maqsadlarga erishish uchun muayyan vazifalar amalga oshirilmoqda. Bunga, birinchi navbatda, odamlarning ta'limga bo'lgan yondashuvlarini o'rganish kiradi. Etnopedagogikaning vazifalari jamiyatning xususiyatlarini [hisobga olgan holda](#), bunday ishlarni amalga oshirishda usul va yondashuvlarni qidirib topish usullari va metodlarini o'zlashtirishdir.

Shuningdek, ta'lim sohasiga taqdim etilayotgan fan g'oyalari bugungi kunda rivojlangan shaxsni tarbiyalashdagi qiyinchiliklarga muvofiqligini nazorat qilish vazifasi hisoblanadi.

Etnopedagogika fan sifatida bir necha tarkibiy elementlarni o'z ichiga oladi. Ularning orasida muayyan nuqtai nazardan bolaning fiziologiyasi, ruhi va ijtimoiy rivojlanishini o'rganadigan detektivlik faoliyati mavjud.

Shuningdek, ushbu ta'lim metodikasi filiali mashhur didaktikalardir. Bu ta'limotlar, ko'rsatmalar va tushuntirishlarning ma'nosini ochib beradi. Shuningdek, etnopedagogikada pedagogik deontologiya bo'lib, u zaruriyatni, muayyan xatti-harakatlar normalarini, qoidalarni bajarishga majburlashni o'rganadi. Bu yo'nalish sizni oilangiz, ota-bobolaringiz, tarixingiz va madaniyatingizni hurmat qilishingizga o'rgatadi.

Boshqa tuzilmaviy birlik - bu oilaviy pedagogika. Bu sohada etnopedagogika ota-onalarga bolalarni tarbiyalashda maslahat beradi. Zamonaviy jamiyatda bu sanoat katta hajmga ega. Bu farzandlar ongida, ota-ona va ota-onaga sig'inishdir.

Etnopedagogikaning bu yo'nalishi bolalarni bo'lajak zaiflikka, nikohga, turmush o'rtoqlar o'rtasidagi oilaviy munosabatlarga tayyorlaydi. Taklif etilgan fanning vazifasi nafaqat bolalarning, balki ularning ota-onalarining ham ta'limotidir. Bu o'quv jarayonini amalga oshirish yo'llari, usullari va usullarini ko'rsatadi. Ota-onalar farzandiga axloqiy tushunchani, jamiyat bilan o'zaro munosabatlarni tushunish uchun pedagogik mahorat asoslariga ega bo'lishi kerak.

Etnopedagogika boshqa fanlar bilan chambarchas bog'liq. Bu eng samarali bo'lgan yangi bilimlar va ko'nikmalar olishning kompleks yondashuvidir.

Etnopedagogikani boshqa fanlar bilan bog'lash juda muhimdir. Avvalo, etnografiya bilan o'zaro aloqani qayd etish kerak. Ushbu bilim sohasi dunyodagi xalqlarni, ularning tarixiy hududiy a'zolitini qayta joylashtirish haqida ma'lumot beradi.

G'arbda ilm-fanning bu sohasi etnologiya deb ataladi. Uning malakasi, shuningdek, har bir odamning xulq-atvori, urf-odatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Bu muayyan hududda yashovchi ma'lum bir guruhning o'ziga xos xatti-harakatini hisobga olish imkonini beradi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Etnopedagogika va etnopsixologiya ham yaqindan bog'liqdir. Xalq bilimining bu sohasi bir guruh odamlarning xulq-atvorini, ularning xarakterini va mentalitetini o'rganadi. Etnopsixologiya muayyan jamiyatning vakillari bilan bir-birlari bilan va atrofidagilar bilan o'zaro munosabatlariga ta'sir qiluvchi omillarni o'rganadi. Bu fan muayyan etnosning hissiy sohasini, ularning tajribalarini va his-tuyg'ularini ifodalaydi. Bundan tashqari, etnopsixologiyani o'rganishda odamlarning motivatsiyasi, shuningdek, ularning ijtimoiy va psixologik ta'sirlari ularning faoliyatiga ta'sir ko'rsatadi.

Etnopedagogika ham etnosotsiologiya bilan aloqalarni saqlaydi. Ushbu fan atrofdagi jamiyatga nisbatan bir millat vakillarining xulq-atvorini tekshiradi.

Etnopedagogika asoslarini o'rganish, [ota-onalar](#), talabalar va o'qituvchilar uning mazmunini tushunishlari kerak. Unda bir nechta asosiy yo'nalishlar mavjud bo'lib, ular sizni ushbu yangi bilimlarni qabul qilishga imkon beradi.

Ushbu fanning tashkiliy va faol yo'nalishi yosh avlodni tarbiyalash sohasidagi asosiy bilimlarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Bola va uning xatti-harakati ta'lim jarayonida ham obyekt, ham mavzudir. Strukturaviy tarkib ta'limning funksiyalarini, masalan, aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishni, axloqiy va estetikani targ'ib qilishni o'z ichiga oladi.

Tugallanadigan omillar - tarix, tabiat, din. Etnopedagogikaning kontsepsiyasini o'z ichiga olgan strukturaviy elementlardan biri ta'limning usullari va vositalaridir. O'quv jarayonining markazida shaxsiyatni rivojlantirish g'oyasi va uni amalga oshirish kiradi.

Taqdim etilgan ilm-fan tarbiyasida ham tarbiyalashni tashkil etish nazarda tutilgan. Oila, jamoa, inson va butun insoniyatning o'zaro hamkorlik shakllari va hayotiy faoliyatining rolini o'rganadi. Etnopedagogika o'z tarkibida xalq o'qituvchilari misollaridan foydalanadi. Hatto ular taniqli o'qituvchilar, ularning fikrlari va bayonotlari, jamoat arboblari, ota-onalar va hatto kattaroq bolalar bo'lishi mumkin. Bu yo'nalishlarning bir-biriga qo'shilishi ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni xarakterli va axloqiy xarakterli axloqiy xususiyatlarga ega bo'lishiga hissa qo'shadi.

Maqsadlariga erishish va muammolarni hal qilish uchun etnopedagogikaning muayyan vositalari ishlatiladi. Ular ilmni alohida yo'nalishda ajratib turuvchi biroz o'ziga xosdir. Shu kabi uslublar, lekin biroz boshqacha uslubda qo'llanilishi mumkin va zamonaviy pedagogika. Etnopedagogika, shuningdek, ushbu usullarga o'zining noyob xususiyatlarini taqdim etadi.

Bu bolalarga ma'lumotni yanada qulayroq shaklda berish imkonini beradi. Bunday usullarning qiziqishi uning assimilyatsiya jarayonida samarali omil hisoblanadi. Etnopedagogika

PEDAGOGIKA

orqali bilimlarni uzatishning asosiy yondashuvlari — tushuntirish, ishonchli. Shuningdek, bunday tarbiyaviy talablar, kelishuv, tartib, e'tiqod, so'rov va maslahatning usullarini nazarda tutish odatiy holdir.

Mashq qilish, marhamat yoki orzu qilish faol qo'llaniladi. Agar kerak bo'lsa, shikoyat qilish, tahqirlash, ma'qullash yoki maslahat olish mumkin. Trening davomida yuzaga kelgan vaziyatga qarab, bu yoki boshqa etnopedagogika usuli qo'llaniladi.

Yaxshi natija olish uchun taqdim etilgan barcha usullarni to'g'ri qo'llash kerak. Buning uchun bolaning psixikasi yoki ularning guruhining xususiyatlarini, shuningdek, bolalarni bir-biri bilan, jamiyat bilan o'zaro munosabatlarining xususiyatlarini hisobga oling. Buning uchun o'rganish omillari hisobga olinadi.

Etnopedagogikaning konsepsiyasini o'rganish, uni tarbiyalash omillariga e'tibor qaratish lozim. Agar bugungi kunda maktablarda o'qitiladigan odatiy fanlarni o'rganishida omillar olimlar, boshqa olimlarning izlanishlari bo'lsa, keyin boshqa asoslar etnik ta'lim bilan bog'liq.

Bu yerda ta'limning omili - tarix, tabiat va din. Mamlakatning har bir aniq aqliy zaxirasi bu turdagi ta'limning asosi hisoblanadi. Shuning uchun, bitta davlatda yashovchi har bir odam uchun boshqa omillardan foydalanilmaydi.

Masalan, Germaniya aholisi uchun Yaponiya aholisining ta'lim yo'nalishida qo'llanilishi mumkin emas. Barcha xalqlar bir xil naqsh bilan yashay olmaydilar. Bu nazariya yoki amalda mumkin emas. Shu bois, tarbiyalashning o'ziga [xos xususiyatlari](#), kundalik turmush tarzini, asrlar davomida paydo bo'lgan an'analar etnopedagogika omillariga o'z ta'sirini ko'rsatmoqda.

Trening o'tkazishda ushbu o'ziga xos xususiyatlar e'tiborga olinishi kerak. Har bir etnoda tarbiyaning vazifalari va maqsadlari ustunlik qiladi. Ular o'qitishning umumiy vositasida, yondashuvlarida va omillarida ifodalanadi.

Etnopedagogika ta'lim jarayonida samarali yo'nalish hisoblanadi. Uning imkoniyatlari har xil, ular har qanday bolaning e'tiborini tortishi mumkin. Birinchidan, aloqa vositalari ta'lim vositalariga taluqlidir. Bu jarayonda bolalar axloq va axloqqa muvofiq atrof-muhit bilan qanday aloqa qilishni o'rganadilar. Shuningdek, muloqot o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini to'g'ri ifodalashga yordam beradi, o'qituvchiga muayyan vaziyatga mos usullarni qo'llashga imkon beradi.

Etnopedagogikaning eng samarali vositalaridan biri o'ynaydi. Turli xalq o'yinlari, tadbirlar barcha o'quvchilarni o'quv jarayoniga jalb qiladi. Shu bilan birga, ular jamoa ruhi bilan kurashish, jamiyatning bir qismi bo'lish uchun ancha osonlashadi. Har bir inson bir butunning bir qismi. O'yinda ishtirok etayotgan har bir bola davom etadigan umumiy jarayonda o'z rolini sezishi mumkin.

Etnopedagogika vositasi juda xilma-xildir. Ularning ko'pchiligi ijodkorlikdir. Og'zaki so'zlar, zerikish zakovatni o'rgatadi. Qadim zamonlardan beri bizga tushgan turli xil hikoyalar xalqimizning donoligining haqiqiy ombori. Bolalar uchun mavjud bo'lgan shaklda xulq-atvor normalari, atrof-muhit bilan o'zaro munosabat haqida turli xil ma'lumotlar berilgan. Afsonalar sizni qiyin vaziyatlarda ham mustahkam, dono va qobiliyatli bo'lishingizga o'rgatadi. Ular umumiy yaxshilik uchun kerakligi haqida gapirishadi. Ushbu tarbiyaviy vositalar odamga ishonchga qaraganda ko'proq ta'sir ko'rsatadi.

Etnopedagogikaning yana bir samarali vositasi - bu ish. Bolalar tematik hunarmandchilik, oziq-ovqat, kostyumlarni yaratishdan mamnun. U ijodkorlikni namoyon etadi, bu esa bolaning o'z fikrini ifoda etishiga imkon beradi. Bularning barchasi odamning har tomonlama rivojlanishiga hissa qo'shadi. Bolalar o'z tarixini, millatini, oilasini va bir-birlarini hurmat qilishni o'rganadi. Bu zamonaviy jamiyatimiz uchun juda muhimdir.

Zamonaviy etnopedagogika - bu haqiqatan ham munosib shaxsni tarbiyalashga qodir bo'lgan maxsus fan. Uning harakatlari umumiy farovonlik va rivojlanishga erishishga qaratiladi.

Tez o'zgaruvchan texnologiyalarning zamonaviy dunyosida inson tarixiy o'tmish bilan aloqasini yo'qotadi. Odamlar asrlar mobaynida ishlab chiqarilgan axloqning asosiy tamoyillarini unutishadi. Zamonaviy jamiyat tabiiy muhitni yo'q qiladigan tabiiy resurslarni o'z ichiga olgan yirtqichga aylantirildi. Shu sababli bugungi kunda juda muhim masala - odamning o'z dunyosini va jamiyatini qamrab olgan tabiatga bo'lgan mas'uliyatli munosabatini tarbiyalash.

So'nggi o'n yilliklarda biz muhim texnologik kashfiyotlarni namoyish qildik. Tabiiy resurslarni talon-taroj qilish, o'z turiga, oilasiga, millatiga qarshi buzilgan g'oyalar hayotimizda ko'proq tobora ko'proq kuzatilmoqda. Etnopedagogikalar, yosh avlodning e'tiborini sayyoramizdagi barcha tirik

mavjudlarga hurmat-ehtirom bilan munosabatda bo'lishga chaqiradi. Asrlar mobaynida mavjud bo'lgan ushbu nozik tizim bugungi kunda insoniyatning doimiy hujumlari ostida qolmoqda. Sayyoraning yuzi o'zgarib turadi, ba'zida qaytarilmas.

Bu bizning axloqiylikimizga, bizning harakatimiz uchun mas'uliyat tuyg'usiga murojaat etadigan etnopedagogika. Bu bizning jamiyatimizning har bir vakilining birdamlik tuyg'usini, shuningdek, qarorning oqibatlari to'g'risida bilishni anglatadi. Atrofimizdagi dunyoga to'g'ri munosabat oilamiz, jamiyatimiz, millatimiz uchun chuqur hurmat bilan boshlanadi. [Yuqori axloqiy inson](#), dunyodagi eng yaqin atrofini va barcha jonzoatlarni qadrlaydi. Bu bizga xalqning donoligini o'rgatadi. Ota-bobolarimiz qadim zamonlardan beri bilgan.

Shovqinli, tez o'zgaruvchan dunyo bizni ongimiz bilan to'ldirish kerak bo'lgan eng muhim narsalarni esdan chiqarmasligi kerak. Agar tariximizni unutsak, ota-bobolarimizning ko'rsatmalari bizni muqarrar ravishda tubsizlikka tushib, haqiqiy yo'lni yo'qotgan bo'lamiz. Shuning uchun etnopedagogika ham oilaviy, ham ijtimoiy ta'limning ajralmas qismi bo'lishi kerak. Axir, u nafaqat har bir inson uchun, balki butun jamiyat uchun zarur bo'lgan eng muhim shaxsiy fazilatlarni tarbiyalaydi.

Ko'rsatilgan fanning asosiy tushunchalarini ko'rib chiqib, etnopedagogika ta'lim sohasidagi muhim yo'nalish ekanini ta'kidlashimiz mumkin. U samarali vositalardan foydalanadi va yosh avlodni tarbiyalashda juda yaxshi maqsadlarni ko'zlaydi. Favqulodda yondashuv bolalarning yangi axborotni yaxshiroq qabul qilishiga, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga imkon beradi. Atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarda etnopedagogika axloqiy va yuksak axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Shu bilan birga, bolalar o'z atrofidagi dunyoni birlashtiradilar va uning bir qismini his qiladilar. Bu bizga yuqori axloqiy me'yorlarga ega insonni dunyoga tarbiyalashga, butun jamoatchilik uchun dunyoga yaxshi va yaxshi kelajakni yetkazishga imkon beradi.

Xalq pedagogikasi barkamol avlod tarbiyasi, uning kamolotiga oid barcha masalalarni o'zida mujassam etgan. Shunga ko'ra barkamol shaxs vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik, ahillik, ilm va kasb-hunarga mehr-muhabbat, adolatlilik, ziyraklik, tashabbuskorlik, e'tiqod va sadoqatlilik, oqibatlilik, odoblilik kabi fazilatlarga ega bo'lishi, shu bilan birga chuqur ilm egallashi, vaqtning qadriga yetishi, xalq udumlari va milliy urf-odatlarini yaxshi bilishi va qadrlashi, diniy ta'limotlarni to'g'ri tushunishi, muomala odobi va kiyinish madaniyatiga rioya qilishi lozimligi uqtirilgan. Bu fazilatlarning aksi bo'lgan nodonlik, bad xulqilik, [manmanlik](#), qo'rqqoqlik, yolg'onchilik, odobsizlik, insofsizlik, sabrsizlik, baxillik, kibru havo, hasadgo'ylik, farosatsizlik kabi illatlardan xoli bo'lishi talab etilgan. Ana shu ijobiy fazilatlari yoshlar tarbiyasiga singdirish va illatlardan yiroq tutish yoki xoli qilish bo'yicha xalq pedagogikasida qator tarbiya metodlari, usul va vositalari mavjud. O'git-nasihatchilik, ibrat-o'rnak ko'rsatish, rag'batlantirish va qoralash kabi metodlarni xalqimiz asrlar davomida qo'llab kelgan bo'lib, uning quyidagi ijobiy shakllari:

- tushuntirish;
- o'rgatish, mashq qildirish;
- odatlantirish;
- kun tartibini rejalashtirish;
- yaxshi xislat va ishlarga undash;
- iltimos qilish; - istak bildirish;
- maqtash;
- rahmat aytish, minnatdorchilik bildirish;
- ma'qullash; - olqish aytish;
- duo qilish; - anglash;
- tasalli berish; - mukofotlash, taqdirlash;
- ishonch bildirish;
- oqlash;
- vasiyat qilish;

Shuningdek, xalq pedagogikasida o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalashda quyidagi holatlar qoralanadi: - taqiqlash, man etish; - buyruq berish; - minnat qilish; - majburlash; - izza qilish; - yalintirish; - dakki berish; - nafrat bildirish; - ustidan kulish; - qarg'ash; - tuhmat qilish; - oq qilish; - qasam ichirish; - jahl qilish; - g'iybat qilish; - janjallashish; - tan-jarohat yetkazish va h.k.

Hayotning mazmunini to'g'ri tushuntirish, farzandlarga odob axloqni o'rgatish, ezgu ishlarga odatlantirishda xalq pedagogikasining yuqorida ta'kidlangan tarbiya metodlaridan foydalaniladi.

PEDAGOGIKA

O'git va nasihat metodi xalq og'zaki ijodining turli janrlarida o'z aksini topgan. Masalan, xalq maqollari o'git va nasihat shaklida beriladi: - Yaxshi bo'lsang kelinchak, bo'la ko'rma erinchak.

- Eling senga cho'zsa qo'l, unga doim sodiq bo'l. - Ko'kka boqma, ko'pga boq. - Mehnat qilsang yasharsan, katta-katta osharsan. - Yo'qni borday qil, borni bolday qil. - Yaxshilik qilsang, yashir, yaxshilik ko'rsang, oshir. - Obro' topaman desang - kamtar bo'l.

Ko'rib turganimizdek, maqollardagi odob-axloq mazmuni o'git nasihat tarzida berilgan. Xalq dostonlarida ham tarbiyaning bu shaklini ko'plab uchratamiz. Masalan, "Erali va Sherali" dostonida ustoz o'z shogirdlariga quyidagicha nasihat qiladi:

Yaxshilikdan ajratmasin dilingni,
Ham yaxshilik ustun qilar qo'lingni,
Miskinlarga sarf ayla, ber pulingni,
Men sening qurboning bo'lay, Erali.
Kuch-quvvating g'oyiblardan tilagin,
G'ariblarning manglayini silagin,
Sen ulardan oltin-duo tilagin,
Duo oltin bo'lar, bilgin Erali.
Mulla Haydar berdi shu nasihatni,
Sen ham bo'lding mening bir farzandim,
Qulog'ingda tursin shu nasihatim,
Ming yashagin, aslo o'lma, Erali.

Tarbiya metodlari ichida eng ko'p qo'llanadigan turi bu namuna, ibrat ko'rsatish, ya'ni o'rnak bo'lishdir. Buni ikki xil yo'nalishda amalga oshirish mumkin. Birinchisi, yaxshi fazilatlarga ega bo'lgan insonlarning ibratli jihatlarini ko'rsatish orqali undan o'rnak olishga undalsa, ikkinchisi salbiy axloqli kishilarning nojo'ya ishlarini ko'rsatish bilan undan nafratlanishga o'rgatiladi. Buyuk allomalar va mutafakkirlarning hayot yo'li bizga doim ibrat maktabi bo'lib qoladi. Chunonchi, oiladagi kattalar ham o'z farzandlari uchun doimo o'rnak ko'zgusi bo'lmoqliklari kerak. Chunki bola barcha yaxshi fazilatlarni ham, yomon illatlari ham eng avvalo oiladan o'rganadi, zero xalqimiz "Qush uyasida ko'rganini qiladi", deb bejiz aytishmagan. Xalq pedagogikasidagi rag'batlantirish [metodiga maqtash](#), ma'qullash, anglash, mukofotlash kabi shakllarni kiritishimiz mumkin. Bolalarning yaxshi fazilat ila amalga oshirgan ibratli ishlari kattalar tomonidan ma'qullansa, maqtalsa, olqishlansa, rahmat aytilsa, alqansa va imkon doirasida taqdirlansa, ular yanada yaxshi xislatlarga ega bo'lishga, yaxshi ishlarni bajarishga harakat qiladilar. Bunga o'zbek xalq og'zaki ijodidan ko'plab misollar keltirishimiz mumkin. Asar qahramonlari xalqni zolimning zulmidan qutqarib xalqning olqishi va rahmatiga sazovor bo'lganligi, munosib taqdirlanganligi haqidagi ertak, rivoyat, afsona, asotir va dostonlar behisob.

Asosan yoshi ulug'lar, ota-onalar farzandlarining ijobiy ishlaridan minnatdor bo'lishganda o'zlarining chuqur ichki istak va niyatlarini anglash orqali amalga oshirganlar. Keyinchalik bu istak-niyatlarini Oллоhdan so'raydigan bo'lganlar va shu tariqa duolar yuzaga kelgan, anglashdan oldin «ilohim» so'zi ishlatila boshlangan. Quyida duolarga misollar keltiramiz: -(ilohim) umringdan baraka top; - qo'ling dard ko'rmasin; - tani-joning sog' bo'lsin; - boshing toshdan bo'lsin; - uying donga to'lsin; - topganing yaxshi kunlarga buyursin; - fayz-barakangni bersin; - farzandlarini kamolini ko'r; - baxt-u saodatli bo'l; - o'ylagan yaxshi niyatingga yet; - martabang ulug' bo'lsin; - do'stga zor bo'lma; - rizqing ulug' bo'lsin; - g'am-tashvish ko'rmagin; - yaxshi kunlaring ko'p bo'lsin; - osh-tuzing halol bo'lsin; - yomonga yondashtirmasin va h.k.

Xalq og'zaki ijodining ko'plab janrlarida xalq orzu qilgan, el-yurt va hukmdorlar topshirig'ini o'zining mardligi va matonati, donishmandligi bilan ado etgan obrazlarning mukofotlanganliklari haqida bayon qilinadi. Bu asarlardagi "Barakalla, seni o'stirgan ota-onangga rahmat", - deb, ustidan tillo, javohirlar sohibdi; "Podsho uch kunu uch tun to'y-tomosha qilib, qizini bahodirga uzatibdi"; "Uni jasorati va mardligi uchun shaharga hokim (yoki vazir) etib tayinlabdi"; "Tila tilagingni, - debdi va barcha tilaklarini bajo aylabdi," - kabi jumalalarda o'z aksini topgan. [Farzandlarni yaxshi xulqi-odobi](#), yaxshi o'qishi, umuman, yaxshi inson bo'lib yetishi uchun, maqtash, rahmat aytish, duo qilish, yaxshi tilak-istak, niyat bildirish, rag'batlantirish va mukofotlash hozirgi kunda ham keng qo'llanadi, chunonchi yoshlari shunday chiroyli duolarga mos qilib tarbiyalash bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Xalq pedagogikasida bola tarbiyasida qarg'ish asosan xotin-qizlar tomonidan ishlatiladigan zararli tarbiya metodi hisoblanib kelingan. "Qarg'ishlar

duch kelgan katta-kichikni goh suvda cho'ktirib o'ldirsa, goh do'zaxning yetti kundasida kuydiradi. Ba'zilari odamxo'r devlarga duch keltirsa, ba'zilari ona sutini og'zidan keltiradi". Xalqimizda qarg'ish va duo - olqishning ta'siri, ya'ni uning "tegishi" haqida ham qator iboralar bor. Qarg'ish olganlar haqida "Falonchini qarg'ish urgan"; olganlar haqida esa "Falonchi kam bo'lmaydi, chunki otanasining (xalqining, ustozining) duosini olgan" deyishadi. Qarg'ishning zarari va olqish - duolarning ahamiyati quyidagi maqollarda o'z aksini topgan:

- qarg'ish yaralaydi, olqish davolaydi;
- kiyim dog'i ketar, qarg'ish dog'i ketmas;
- otilgan o'qdan qo'rqma, qarg'ishdan qo'rq;
- olqish yaxshiga, qarg'ish yomonga;
- dili to'g'ridan olqish chiqadi, dili qing'irdan qarg'ish;
- el qarg'asa, tog' qulaydi, el oqlasa bog' bo'ladi;
- ota-ona olqishi o't-suvga oldirmas, ota-ona qarg'ishi chohga tiqmay qoldirmas.

XULOSA

Demak, xalq an'anaviy tarbiya usulining bosh shiori: "Olqish olgan omondir, qarg'ish olgan yomondir". Darhaqiqat, qarg'ish ishlatgan ota-ona va kattalarning obro'si yo'qoladi, ota-ona va farzandlar o'rtasidagi mehribonlikka putur yetadi, oila ahilligiga darz ketadi. Ayniqsa, ota-ona qarg'ab, oq qilsa, uning oqibati har ikkala tomon uchun yomon bo'ladi. Xalqimizning "Ura bersang eti qotar, qarg'ay bersang beti qotar" degan maqoli ham qarg'ishning zararini ta'kidlaydi. Demak, qarg'ishlari umuman nutqdan chiqarib tashlash va ayniqsa bola tarbiyasida ishlatmaslik zarur. Xalq pedagogikasida, uning manbalarida jismoniy jazo tarbiyaviy ta'sir ko'rsatuvchi vosita sifatida aslo uchramaydi, aksincha jismoniy jazo yomon oqibatlarga olib kelishi ta'kidlanadi. Lekin xalq pedagogikasi tarixida tarbiya nuqtai nazaridan jismoniy jazoning shapaloq urish va quloq cho'zish shakllari ishlatilgani ma'lum. Xalqimiz tarbiyaning turli metod va shakllarini amalga oshirishda xilma-xil tarbiya vositalaridan foydalanganlar. Xususan, xalq o'yinlari va o'yinchoqlar, xalq og'zaki ijodi, tabiat va inson munosabatlari, xalq tabobati xususiyatlari, turli to'y-tomosha marosimlari, sayil, yig'in, bazm, bayramlarda kattalar va bolalarning birgalikdagi ishtiroki, gapgashtak va ulfatchilik, [choyxona gurungi](#), aza ma'rakalari, uzoq safarga va ovga chiqish va h.k. Tarbiya vositalaridan biri bo'lgan bolalar o'yinlarining o'z qoidalari bo'lgan. Shu qoidaga rioya qilmagan bolalarni "o'yin buzuqi" deb o'yindan chetlatishgan. Ya'ni o'yin jarayonida bolaning yaxshi va yomon jihatlari namoyon bo'lgan. E'tibor bersangiz, tarbiya vositalarining barchasi ko'pchilik ishtirokida amalga oshiriladi va shubhasiz, bu juda muhim tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Bunday bayram, sayil, gapgashtak, yig'inlarda bolalarning yaxshi va yomon xatti-harakati ko'pchilikning ko'z o'ngida namoyon bo'ladi va shu ko'pchilik tomonidan baholanadi. Ota-onalar o'z farzandlari tarbiyasiga oid xulosalar chiqaradilar. Farzandlarning odob-axloqi haqidagi yaxshi fikrlar ota-onani quvontirsa, aksincha, farzandining xulqi haqidagi ta'na va isnodlar ularni tashvishga soladi. Bunda keksalar, ota-onalar: "Bolam, bu yurish-turishingni ko'rganlar, gap-so'zingni eshitganlar nima deydi", "Mahalladagilardan uyat emasmi?", "Bizni uyatga (isnodga) qo'ydingku (sharmanda qildingku)", — deb aziyat chekishadi. O'smir yoshdagi bolalarning choyxona gurungi, gap-gashtklarining ham o'ziga yarasha qoidasi bor. Bu choyxonaga navbat bilan taklif qilish, o'rtoqlari bilan samimiy muomalada bo'lish, so'zlovchi gapini bo'lmaslik, navbat bilan gapirish, navbat bilan choy quyish, choyni o'ng qo'l bilan uzatish, noz-ne'matlarni teng baham ko'rish, dasturxonga undash va hokazolardir. O'smirlarning yaxshi fazilatlarini ham, yomon xulqi ham bu yig'inlarda namoyon bo'ladi. Kattalarning o'git-nasihatlarini olib, ulfatchilikda qatnashgan o'smirlar odob qoidalarini yaxshi o'zlashtirib oladilar. Xalq pedagogikasida tarbiya vositalaridan yana biri mehmondorchilikdir. Marosim, yig'in, to'y-tomosha, gap-gashtak, choyxona gurungining barchasi mehmondorchilikni o'z ichiga oladi. Mehmondo'stlik xalqimiz hayotiga singib ketgan eng yuksak kishilik fazilatlaridan iborat bo'lib, yoshlar tarbiyasida eng muhim tarbiya vositasi sifatida xizmat qiladi. Xonadon mezbonlari mehmonning ko'nglini olish, xursand qilish uchun eng yaxshi idish-tovoqlarni ishlatadilar, tansiq taomlar pishiradilar. Mehmondo'stlikning o'ziga xos qoidalari bolalarga pand-nasihat, maslahatlar berish orqali, shaxsiy ibrat-o'rnak ko'rsatib yoshligidan o'rgatib kelinadi. Shu tariqa xalqimiz yuqoridagi kabi tarbiya metodlari, shakllari va vositalari orqali yosh avlodni axloqiy tarbiyalab, insoniy fazilatlariga o'rgatganlar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Baydjanov, B. K. (2022). Methodology of Pedagogical Science and its Axiological Possibilities. American Journal of Social and Humanitarian Research, 3(10), 352-363.
2. Baydjanov, B. K. (2021). PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS. Theoretical & Applied Science, (7), 171-178.
3. Boboyev A. (2015). Etnopedagogikaning nazariy asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
4. Ergashov F. (2020). "Etnopedagogik tadqiqot metodologiyasi." Pedagogika ilmi, 5(3), 123-134.
5. G'aniyev U. (2019). "Jismoniy madaniyat va milliy o'yinlar." O'zbekiston sporti, 2(1), 34-42.
6. Haydarov N. (2016). "O'quvchilarning milliy qadriyatlar asosida tarbiyalanishi." Ilmiy pedagogik jurnal, 4(1), 45-53.
7. Ibragimov A. (2017). "Etnopedagogikaning tarbiyadagi roli." Ta'lim va tarbiya, 3(2), 56-68.
8. Mutalipova M.J. "Xalq pedagogikasi". O'quv qo'llanma/ Toshkent. 2015. 160 bet.
9. Nabieva D. (2014). Milliy qadriyatlar va ularning tarbiyaviy ahamiyati. Toshkent: Fan nashriyoti.
10. Ne'matov M (2023) O'quvchilarning jismoniy madaniyatini rivojlantirishning etnopedagogika asoslarini takomillashtirish. FarDU. ILMIY XABARLAR, 1(2), 311-313.
11. Ne'matov M (2024) Maktab o'quvchilari jismoniy tarbiyasining zamonaviy muammolari "MURAKKAB-TEXNIK SPORT TURLARI O'QUV-MASHG'ULOT JARAYONLARINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI" Respublika ilmiy-amaliy anjuman to'plami.- Chirchiq-2024.-348 b. 74-78.
12. Safoyev M. (2018). Jismoniy tarbiya va etnopedagogik yondashuvlar. Qarshi: Nashr.
13. Г.Н.Волков Г.Д.Баубекова ЭТНОПЕДАГОГИКА Ташкент – 2000 Издательство Фани Академии наук Республики Узбекистан Дарслик 192-бет.